

NA SIGA NI VURAVURA E SAQATI KINA NA KAU
VAKATAWADODONU NI TAMATA

IVOLATUKUTUKU

VAKARAUTAKA: NA ILAWALAWA NI VEIVAKABOBULATAKI ENA GAUNA VOU OQO KEI NA
TABANA NI VAKASALA ENA VEIVAKALOLOMATAKI ENA CAKACA

EDA RAICA MAI NA
VANUA EDA TU KINA

JULAI 2021

CAKACA VATA ENA KENA VALUTI NA VEIVAKABOBULATAKI ENA GAUNA VOU OQO KEI NA
VEIVAKALOLOMATAKI ENA VANUA NI CAKACA E AOTEAROA NIUSILADI

ULUTAGA 2021: "ERA NA VAKARAITAKA NA SALA NA DOMODRA NA VAKALEQAI"

NA ULUTAGA NI YABAKI QO E VAKATABAKIDUA SARA GA VEI IRA NA BULA MAI NA KAU VAKATAWADODONU, ENA VAKABIBITAKI TALE NA KENA YAGA NI NODA VAKAROROGO KEI NODA VULI MAI VEI IRA ERA A KAU VAKATAWADODONU.

Era vakabibitaki ena sasaga oqo ko ira e sa bula mai nodra kau vakatawadodonu, ena laurai kina na itavi bibi era qarava ena kena virikotori eso na sasaga ni tataqomaki me tarovi kina na ivakarau ni basulawa qo, na nodra vakasaqarai qai vakabulai na vakalolomataki kei na nodra tuberi mera bula vinaka tale.

E vuqa vei ira era kau vakatawadodonu ena dua na gauna era sega ni dau kauitaki se raicalataki mai vei ira eso ni ra kere veivuke. E dau lai vakararawataki

ira tale na gauna era lai vakatarogi mera vakaraitaki ira na dau veivakalolomataki se na gauna era lai kau kina ena mataveilewai. Eso era vaka mera sota kaya tale na itotogi kei na veivakalolomataki ena cala era cakava ena nodra vei vakasaurarataki ko ira e ra vakabobulataki ira. Eso tale e ra sa dau matalevutaki se sega ni veirauti na veitokoni e soli vei ira.

Ni da vuli mai na veika era sota kaya na vakabobulataki kei na kena vakayacori na veika era vakatura ena vukei o koya e vakalolomataki, ena vulici tale ga kina na sala vinaka duadua ni kena tarovi na ivakarau vakaloloma ni kau vakatawadodonu.

Hashtag

Yalovinaka vakayagataka na hashtag #EndHumanTrafficking ena veitalanoa ena monalivaliva.

KO VINAKATA BEKA MO VEIVOSAKI VATA KEI NA ILAWALAWA NI VAKASALA?

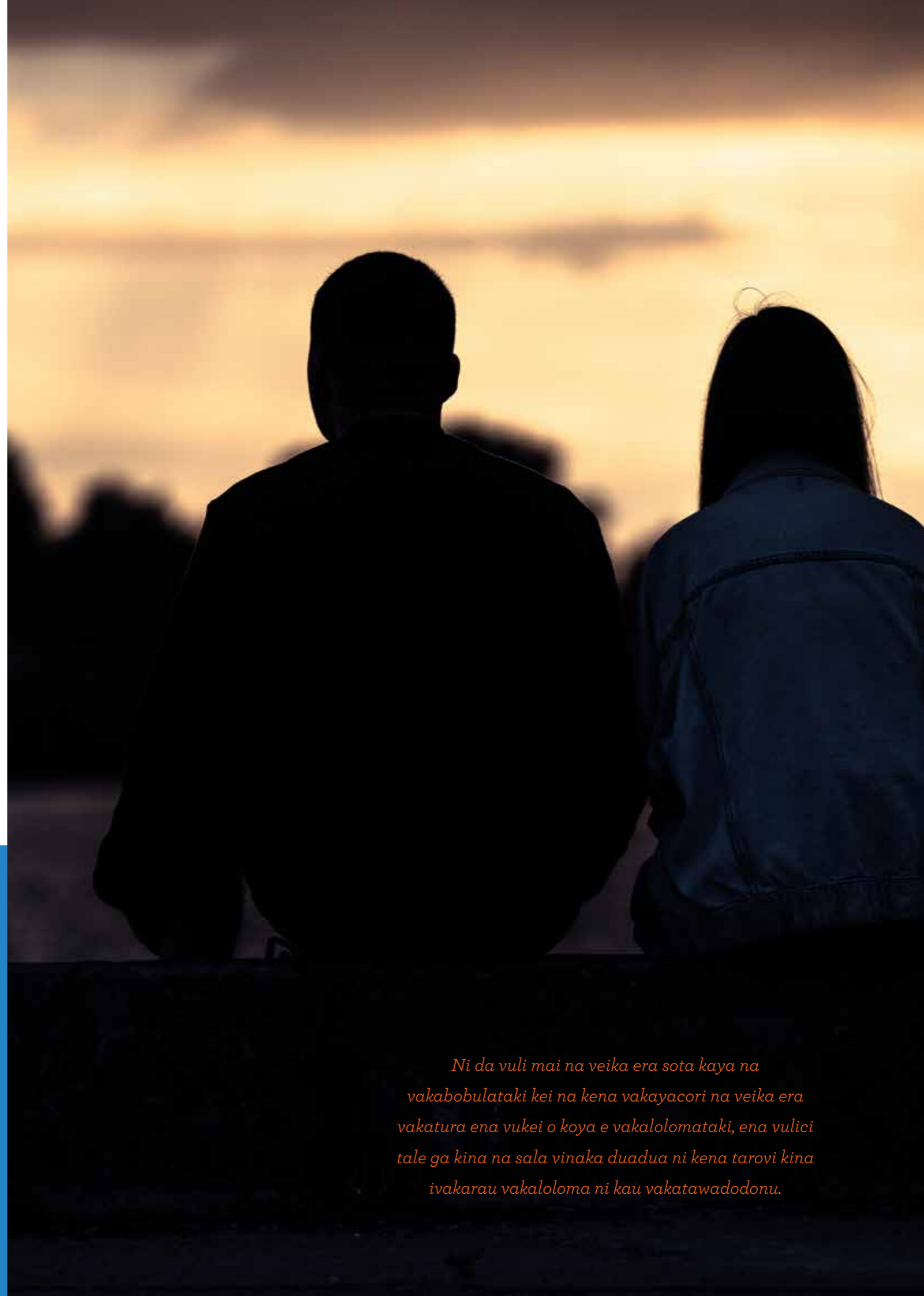
Ena ka ni marau me keitou rogoci kemuni, kerea moni qai veitaratara mai:

Rev. Chris Frazer,
Anglican Diocese of Wellington

imeli: chrisf@anglicanmovement.nz

Talevoni: 027 442 5065

Ni da vuli mai na veika era sota kaya na vakabobulataki kei na kena vakayacori na veika era vakatura ena vukei o koya e vakalolomataki, ena vulici tale ga kina na sala vinaka duadua ni kena tarovi kina ivakarau vakaloloma ni kau vakatawadodonu.

VAKATULEWA ME TABAKI

CAKACAKA VATA: RAWARAWA NI TUKUNI, DREDRE SARA ME VAKAYACORI

ANDREW WALLIS, OBE, CEO NI UNSEEN

E dua na vosa e dau vakayagataki vakawasoma ni veivosakitaki na sala me tarovi kina na veivakabobulataki ena gauna qo kei na kau vakatawadodonu ni tamata. Na vosa na cakacaka vata. E rawarawa sara meda tukuna, ia e duidui ka dredre sara meda tovolea meda cakacaka vata. Na ivakamacala ni ivolavosa - cakacaka vata ena dua na itavi me rawa kina e dua na inaki - e gadrevi na duavata taucoko me sa muduki vakadua na butobuto ni vei vakabobulataki ena gauna vou oqo. E macala ni da gadreva taucoko e dua na vuravura e galala mai na veivakabobulataki kei na veivakalolomataki vaka kina na noda sa veivosakitaka tiko mai ena loma ni tinikalima na yabaki e sa kena gauna me sa cegu, me vakasamataka na vei lesoni eda sa vulica rawa me levu cake sara kina na veika eda rawata ena loma ni tinikalima se bera mai.

E tara na veivanua taucoko na nodra kau vakatawadodonu na tamata kei na veivakalolomataki, e tarai keda kece. Se mani vakacava na ivakarau ni bula se veimaliwai e dua, rawaka vakailavo, vuli kei na vanua e cavutu mai kina, ena vinakati kina na sasaga cokovata ni lewenivanua vei ira na sotava na ituvaki vakaloloma qo. E kena ibalebale ni sega ni vua e dua ga na iwase ni tamata se isoqosoqo me rawa ni vakarautaka na kena iwali, ena vinakati gona meda vakarorogo, meda vuli mai vei ira eso tale, meda yalovata tale ga me rawa ni mau vinaka kina na sasaga eda vakayacora. Me rawa na sasaga ena vinakati e levu na veitokoni kei na kena yacovi veivanua e dredre me yacovi. Meda kila tiko ni sa lekaleka sara na gauna sa vo - lailai mai na ciwa na yabaki me rawa na gagadre ni Veivakatorocaketaki Tudei 8.7 - me vakaoti vakadua na veivakabobulataki ena gauna qo.

Sa oti e tinikalima na yabaki au sa raica e dua na ivakaraitaki vinaka ni cakacaka vata ena vuku ni leqa eda sota kaya tiko. Ena veigauna sa oti e sega ni guti sara vakalevu se kauaitaki na vakasama ni nodra cakacaka vata ena duavata na veitabana. E sega ni nona ivalu duadua ga na matanitu, ia e vinaka me kila na matanitu na gaunisala vinaka me cakacaka vata kina vakavinaka kei ira tale e so. Mera sa na tekivu cakacaka vata kei na matanitu na bisinisi, veitabana ni vakau itukutuku, vei matabose ni matanitu, tabana ni yadravi ni lawa, dui vakabauta, dau vakarautaka na veivuke vakailavo, ko ira e sa sota kaya oti na ituvaki va qori kei na veisoqosoqo mera cakacaka vata kei na veimatanitu. Mera dui qarava vakatabakidua na vei itavi eso na duidui tabana, me sa rauta na cakacaka duadua. E rawa ni laurai eso na vuna mai na veigauna sa oti ia e sa kena gauna me sa cegu kina na veibeitaki kei na sega ni veivakabauti. Oqo na gauna ni vakarorogo, veirokovi kei na noda vuli mai vua e dua tale. Kevaka eda sega ni lako vata mai me basuraki na duidui meda vakanamata ena noda cakacaka vata, eda na sega ni rawa ni valuta na veivakabobulataki ena gauna vou oqo.

E gadrevi na cakacaka vata ena veitabana lelevu kei na veitabana lalai vata kei ira na lewenivanua yadua. Me qaravi tale tikoga na cakacaka me tarovi ka veilewaitaki me ra taqomaki ko ira era sa bula mai ra qai vukei. Eda gadreva na bisinisi e savasava na ivakarau ni nodra veiqaravi ka sega kina na veivakabobulataki, ia e dodonu me liu sara ga na matanitu. Na vanua o Kalifonia e dua na vanua e dau liu ena veivakatorocaketaki ni bula vakapolitiki e bulia kina na lawa ni Cakacaka Vakasavasava ena Veiqaravi, sa qai muria yani ko Peritania, Ositerelia kei Kenada kei na so tale era se qai bulia tiko na kena lawa. Eso tale mai Urope era sa kalawa tale yani ki liu me vakaukauataki na tukutuku vakadodonu.

Me ra vakarautaka na veisoqosoqo ena taudaku ni matanitu na ituvatuva eso ni ivakarau ni veiqaravi ni bisinisi, ira na dau tutaka na lawa kei na matanitu mera kua ni veisaqasaqa. E dodonu me vakarautaka na matanitu na veiliutaki vakapolitiki, me kila tale ga na kena iyalayala ia me dolava na katuba ni veisau ni veiliutaki. Me titobu na kila kei na iwali ni leqa e tiko ena taudaku ni cakacaka vakamatani kei ira na daunipolitiki.

Me ra tu vakarau na veitabana ni tukutuku ena nodra gadreva mera vakekeli vakatitobu salavata kei na veivakavulici me yaco kina na veisau ena veivakabobulataki ena loma ni gauna vou oqo, kei na sala e vakaleqa kina na bula vakaitikotiko. Na dina e veivakurabuitaki sa ikoya na vei vakabobulataki ena gauna vou oqo, e sega ni rawa ni yaco kevaka e sega ni dua e gadreva e ra veitokoni kina na lewenivanua yadua kei na lewe vuqa me bukani kina na volitaki ni tamata kei na vei vakabobulataki. Meda tarova na vakayagataki ni tamata cakacaka sau rawarawa ka vaka kina na iyaya kei na veiqaravi tale e so.

E sa koto ena qeteqete ni ligada meda vakawabokotaka vakadua na veivakabobulataki e vuravura. Ia sa tu beka na vakanananu, na gagadre, na kena cakacakataki, vakabibi na veiliutaki me cakacakataki kina? Na kedra isema na makete ni cula isulu era veiqaravi vunivuni, wai gaga ni veivakamatenitaki, iyaragi, vakau ni vei manumanu sa voleka ni kawaboko, kei na tamata era ivakaraitaki ni vei makete tabu vakalawa e sa levu mai na kedra iwiliwili. E sa qai bukana na totolo kei na toso ki liu ni mona livaliva kei bisinisi e ra sa na kedra isema e vuravura raraba vaka talega kina na tubucake ni caka bisinisi vakatabui vakalawa ia e levu na veika era rawata ka levei ira na vakailesilesi. E sa dodonu meda cakacaka vata meda tarova.

Child Matters

EDUCATING TO PREVENT CHILD ABUSE

SA NODA MADIGI MEDA CAKAVA E DUA NA KA

JANE SEARLE, CEO, CHILD MATTERS

E vakasamataka tiko o Aotearoa ena gauna oqo se me na qarava vakaevei na mavoa ena veitaba tamata sa sivi ka vu mai na veivakararawataki ni matavuvale, ivakarau vakaloloma ni veiyacovi, vakacacani vei ira na gone kei na kena vakotori dei na yavu ni veivakacacani. E tabaki ena itukutuku ni veisiga na Mataveivaqaqai ni Matanitu me baleta na ivalavala kaukauwa kei na veivakalolomataki e na veitikotiko ni veiqaravi ni Matanitu kei na Lotu vata kei na kena sa veitalanoataka vakalevu na Oranga Tamariki na veiqaravi vei ira na gone era sota kaya na leqa kei na sa tubucake na basulawa e vakayagataki kina na mona livaliva.

E dau vaka vuqa me sa moica na nodra vakatulewa na lewenivanua na veika era tabaka na dau vakau itukutuku. Me vaka era rawa ni vakadeitaka na veisoqosoqo era veiqaravi vei ira era vakalolomataki ena ivalavala kaukauwa kevaka e sa tabaki na itukutuku ca ni veivakalolomataki era sa na rawa ni tawasei ira tani mai kina kevaka e sa leqa levu ka vereverea. E vaka talega kina na kau vakaukauwa ni tamata kei na vei vakabobulataki ka ni laurai kina vakavinaka na veivakalolomataki ni tamata vei ira na malumalumu. E dredre mera vakasamataka e vuqa e Niusiladi na vakasama ni kena kau tani na nona

dodonu kei na galala e dua me vakatulewataki koya vakataki koya (vakabibi ena veika vakailavo).

Na nodra kau vakatawadodonu na tamata e tautauvata talega na kena raici vakatani na ivalavala kaukauwa e vale, veivakacacani ni veiyacovi kei na ivalavala kaukauwa ni veivakalolomataki vei ira na gone. Na lewa kaukauwa e vakayagataki mera vakalolomataki kina e udolu e Niusiladi ena nodra veivale e tautauvata kei na ivalavala kaukauwa e vakayagataki ena nodra kau vakatawadodonu na tamata. Na bucini ni rere e dau vakayagataki me yaco kina na talairawarawa e tautauvata kei na revurevu ni veika vakaloloma e rawa ni yaco.

E dodonu me dau okati e na veitalanoa me baleta na leqa ni vuvale, na veivakacacani ni veiyacovi kei na nodra vakalolomataki na gone ena iulutaga ni ivalavala kaukauwa ni veikau vakatawadodonu ni veivakabobulataki. E dodonu me okati na kau vakatawa dodonu ni tamata ena nodra vuli veiqaravi na vei tabana ni matanitu kei na isoqosoqo ni lewenivanua me vakadeitaki me kaukauwa na yavu ni veiqaravi. E dodonu me vakatara na veiyalayalati ni Matanitu kei ira na veisoqosoqo ni lewenivanua na veiqaravi e sa caka vei ira e ra sa sota kaya na leqa ni kau vakaukauwa ka me kakua ni vaka laivi tu ga vei ira na veisoqosoqo koya me ra dui cakava ga na nodra veiqaravi ka sega ni vakarautaki vakavinaka,

ena levu na gauna e sega ni dua na veivuke vakailavo e vakarautaki vei ira.

Ena gauna ni veivosaki mera kua ni guilecavi na gone kei na itabagone e mai kedra wale na isamu ni dawa ena leqa vakaqo. Me vaka na veileqa tale e so ni bula vakaitikotiko, kevaka eda sega ni vakasamataki ira tiko na gone kei na itabagone e sa na rawa ni yali na domodra ena gauna ni veivosaki.

Na kau vakaukauwa ni tamata e ivakaraitaki vinaka duadua ni cakacaka vuni vakailawaki e qaravi ena veivakarerei kei na veivakalolomataki. Ena gadrevi na tabana me cakacaka vata kei na matanitu kei ira na lewenivanua me vakadeitaki kina ni rawa ni valuti na leqa qo e Aotearoa. E sa tekivu tiko na cakacaka ni kena tara cake e dua na ivakarau vinaka me valuta na leqa ni vuvale, veivakacacani ni veiyacovi kei na veivakalolomataki vei ira na gone e Aotearoa ka sa dolava kina e dua na sala me okati talega kina ena kena veitalanoa na kau vakaukauwa vakatawadodonu ni tamata me rawa ni ra qaravi kina ko ira era sa sota kaya mai kina na leqa e dua na kena ivakarau mera taqomaki kina.

Na kau vakaukauwa ni tamata e ivakaraitaki vinaka duadua ni cakacaka vuni vakailawaki e qaravi ena veivakarerei kei na veivakalolomataki.

VULI MAI VEI IRA NA VAKALOLOMATAKI

DR CHRISTINA STRINGER,
CENTRE FOR RESEARCH ON MODERN SLAVERY AT
THE UNIVERSITY OF AUCKLAND BUSINESS SCHOOL

ERA SOLI BULA VAKALEVU NA TAMATA CAKACAKA VAGAUNA ERA LAKO MAI KI NIU SILADI. E SO E RA MAI VULI E NA LOMA NI DUA NA GAUNA LEKALEKA; ESO TALE E RA NUITAKA ME RA SA TIKO VAKA LEWENIVANUA TUDEI. E LEVU ERA DINAU TU, E TIKO TALE GA NA VEIKA ERA GADREVA NODRA VUVALE.

E ka ni rarawa ni so vei ira na tamata cakacaka qori era sega ni tadra ni na yaco na veika era mai sotava. Era mai sota kaya na veivakalolomataki ena gauna e ra sa yaco mai kina ki Niusiladi. Mai dredre na kunei ni cakacaka, icolacola ni dinau se ra mai vesuki tu vua e dua na itaukei ni cakacaka e vukea na kena soli nodra ivolatara ni curuvanua. Eso na itaukei ni cakacaka era sa kila tu ra qai vakayagataka tale na leqa qori. Era vakatulewataki ira na lako mai taudaku ena vuqa na sala me vaka na veivakarerei me tukuni ira e na Tabana ni Curuvanua e Niusiladi, sega ni saumi se saumi ga vakalailai kei na so na gauna e caka na ivalavala kaukauwa kei na veiyacovi.

Na balavu ni gauna ena vinakati mera cakacaka kina qai kuria qori nodra lomabibi e rawa ni vakaleqa nodra bula kei na nodra taqomaki. E vuqa era sa oca, kavoro nodra bula ra qai loma bibi.

KORONIVULI NI VULI BISINISI

Se mani vakacava na mosi kei na rarawa, eso era vakadeitaka mera vakavinakataka na veika e vauci ira na mai cakacaka ena veigauna mai liu. Ena noqu vakadidike ena loma ni tini na yabaki sa oti, au a rogoca kina eso na itukutuku rarawataki ni veivakalolomataki vei ira au vakataroga. Era tukuna vakamatata na nodra vakayagataka ka vakalolomataki ena nodra nuitaka ni na rawa ni yaco na veisau ka me kakua ni ra sa sota kaya tale na leqa ko ira era na muri mai.

Na rogoci ni nodra itukutuku na vakalolomataki e vakavuna me veilewaitaki kina na vakaillesilesi ni kabani ni waqa ni qoli ni Sauca Korea e Niusiladi na Ministry of Primary Industries. Ena 2011 e ra vakatalai kina me lesu tale ki na nodra vanua e so na kai mua ni Indonesia. Era se bera ni saumi mai na kabani ni qoli ka ra vakayacora vei ira e so na vakaillesilesi ni Sauca Korea na ivalavala kaukauwa. A qai vakatarogi iratou e dua na vakaillesilesi ni Ministry of Primary Industry ena gauna e ratou sa waraka tiko kina na nodratou waqavuka me ratou sa lesu tale. E kerei iratou me ratou tiko tale mada e Niusiladi ka vukea na Minisitiri ena nona veilewaitaki ira na vakaillesilesi ni Sauca Korea e na vuku ni nodra ivakarau ni qoli ka vakatabui vakalawa. E nanuma lesu e dua, 'E vaka au vauci vakalawa vua na Matanitu e Niusiladi au mani vaka io... Au sa tu vakarau meu vukea na Matanitu ko Niusiladi'. Era a sega ni mani beitaki na vakaillesilesi ena ivakarau ni veivakalolomataki eratou cakava vei ratou na kai mua.

E rawa ni da vuli vakalevu vei ira era sa sota kaya na veivakalolomataki. E rawa ni vakaraitaka na itukutuku matata kei na ivakarau ni veivakalolomataki ena veibisinisi, na ivukivuki veivakarerei me rawa kina na ilavo kei ira era sema ka cakacaka ena tabana oqo.

Sa qaravi oti vakavinaka e Niusiladi e rua na kisi ni veilewai ni kau tamata ena ilawaki E kilai ka ra rogoca na veiliutaki na imatai ni kisi ena nona a laki talanoa vei ira na lewe ni lotu e dua e kau mai vakailawaki.

E bibi me rogoci na domodra na vakalolomataki.

VEITOKONI VOU VEI IRA E RA QAI TOKI VOU MAI KI NIUSILADI

STEVE SYMON, JEAMENI

NA VEIVAKALOLOMATAKI E DUA NA IVAKARAU E SA QAI TAKA LEVU TIKO GA VEI IRA NA TOKI MAI KI NIUSILADI MERA VAQARA BULA VINAKA. E KA NI RARAWA NI SA LAKI VAKAVUNA ME TEKIVU TAKI E DUA NA TABANA ME VUKEI IRA E RA VAKALOLOMATAKI NA MIGRATION EXPLOITATION RELIEF FOUNDATION (MERF).

A tavo ena Jiune ena soqo ka sureti kina na Minista ni Curuvanua, Hon. Kris Fafoi, e sa cavuikalawa kina na iSoqosoqo me muduka na veivakalolomataki.

E vakanuinui ko Niusiladi vei ira na tamata cakacaka era lako mai vanua tani ka dodonu me soli vei ira na veitaqomaki kei na veika e soli vei ira na tamata cakacaka taucoko. Ia e levu na ka e vakavuna me sega ni yaco me vaka kina. E levu na e ra sa qai kunea na tamata cakacaka oqo me baleta beka ni ra sa mai tu vakayawa, nodra itovo, vosa, dravudravua se nodra cakacaka sara mada ga era sa qarava tiko e sa yali kina na inuinui ena vanua era sa mai tu kina.

Na vakasama e tauyavu kina na MERF a vakarautaka ko Cameron Bower ka veiqaravi tiko kina vei ira era sota kaya na veivakalolomataki ena gauna a dau ni veivaqaqai tiko kina ena Tabana ni Curuvanua e Niusiladi. Na nodra soqoni vata ko ira era duavata nodra rai, sa raica kina iSoqosoqo na duidui e tiko ena kedra maliwa na sa sota kaya na veivakasaurarataki kei na tauri vakaukauwa. Na ka e gadrevi me kunei e dua na kena iwali vinaka me kakua tale ni vakavo kina e dua na ka.

E vakarautaka na vuli na MERF kei na veika e dodonu mera kila ko ira na lako mai vanuatani me matata vei ira na sala mera muria mera levea kina na veivakalolomataki ka me kakua tale ni yaco vei ira na veivakalolomataki era sa sota kaya oti.

E sagai mera saumitaro ena veika era cakava na itaukei ni cakacaka era veivakalolomataki, me kilai tale ga vakavinaka na veika e dodonu me yaco me rawa ni vakavatukanataki kina na veisau dina. E sasaga sara ga ni i Soqosoqo me kakua tale ni ciqomi na ivakarau ni bisinisi va ya e Niusiladi.

"Vakanamata ena dina sa imatai ni kalawa," e kaya ko Steve Symon na Jeameni ni MERF, "kevaka e sega na veiqaravi koya era sa na leqa sara vakalevu na tamata cakacaka era lako tani mai ka vaka mera sa mai sogolati tu. Na ka keitou kila nira sega ni kila ni kevaka mera talanoataka na veika era sota kaya era sa na rawa vakatalai tani se me ra sa vakuria tiko ga na nodra vakalolomataki."

E vakanuinui tu na iSoqosoqo oqo ena isolisoli kei na veivuke me qarava kina na cakacaka e gadrevi. Na levu ga ni kena kau cake mai na toso cake ni mana ni veiqaravi ni MERF me tarova na kena rawa ni yaco tale. O ira na bisinisi era tudei mera vakarautaka na nodra vakatulewa kei na itavi ni veiqaravi raraba me tokoni kina na cakacaka yaga oqo. E vuqa tale na itukutuku e rawa ni kunei ena www.merf.co.nz.

Na veivakalolomataki kei na ivakarau ni veivakacakacakataki butobuto era sega wale ga ni vakaleqa na nodra bula na tamata cakacaka e vakadredretaka talega na veibisinisi ka ra tovolea me ra veisisivi kei ira na itaukei ni cakacaka e ra sega ni vakamuraia na lawa.

"E sa kena ibalebale ni na vinakati me tiko sara icake na ivakatagedegede ni cakacaka kei na ivakarau ni kena cicivaki na bisinisi, me ra kua kina ni sota kaya na leqa na veibisinisi era cici vakadodonu tiko".

CAKACAKATAKI NA KA SA KILAI

FATHER JEFF DRANE,
SEAFARERS WELFARE BOARD NEW ZEALAND

Eda a rogoca taucoko ena vula ko Maji ni a tao tu e na ikeli musu na Suez me dua na macawa e dua na waqa levu ni usa konteina. E sa kuruseta na kena itukutuku na veitabana ni vakautitukutuku ni a sogota sara tu ga e dua na sala bibi ni waqa ni veisokoyaki. Ia e sega ni yawa sara mai kea e sa biu tu kina e dua na waqa ena loma ni 4 na yabaki sa oti ka sa tiko voli kina ko Mohammed Aisha. E na veivula sa oti e a tiko duadua sara voli ga. E sa tubucake tiko na kedra iwiliwili na dausoko era tala biu tu ena dua na itutu vakaloloma me vaka e tabaki e na itukutuku ni Lloyd (E dua na ivola tukutuku ni veisokoyaki).

A veitalanoa rawa o Paul Adams mai na BBC kei Mohammed ena vica na macawa sa oti me kilai kina na vanua yawa e wai e tiko voli kina. E bula vata tu kei ira na kalavo, sega na livaliva kei na wai bulabula. E dau qai qalo ki vanua me baleta na kena kakana kei na mena wai se me tawa kina na nona talevoni. E kaya na Lloyds mai Lodon ni rauta ni ra lewe 250 na dau soko era tala biu tu ena so na vanua e na yabaki sa oti.

E dina ni qo e dua na iyaloalo vakaloloma, ia eda rogoca na kedra itukutuku na dausoko ena wasawasa vaka Niusiladi, era se sega vakadua ni bau biuta na nodra waqa me tekivu mai na sogosogo me baleta na COVID-19 ena Maji 2020. E sega ni rawa ni ra gade ki vanua se toso ena dua na vanua. E dina ni bibi na tiko bulabula, ia e tiko talega na dodonu ni tamata ena vuku ni mate ni vakasama kei na vakaleqai ni yago.

E sa dua na ka levu ka bibi talega me sega tu na veitaratara kei iratou na wekana kei ira tale e so, qai sega ni rawa na lesu ki na nodra veivale. Me vaka e tukuna o Mohammed Aisha ni sa vaka e tiko e na dua na valeniveivesu kaukamea ka sega ni ra bau kauwaitaki mai na vei kabani ni waqa, kena vakaillesilesi se matanitu ka sa seavu kina na nodra dokai mera sa biu tu kina vakatikitiki.

E sa mai vaka cilava e dua na iwase lalai ni rarama ni veiqaravi vei ira na dausoko ena vanua oqo na matedewa ka veitauvi tiko e vuravura e na gauna oqo. E sa tekivu me taura vakabibi na matanitu na nona itavi vei ira na dausoko ena vuku ni mate dewa kei na kena sainitaki na veiyalayalati ni cakacaka vei ira na dausoko ena 2016. Era a dau qarava tu ena yalo loloma na itavi koya na veisoqosoqo Lotu kei ira era dau veivuke e Niusiladi.

E sa kila na matanitu na Matabose e qaravi ira na dausoko na Seafarers Welfare Board of New Zealand ni tabana e veiqaravi tiko mai vei ira na dausoko me tekivu mai na Tiseba ni 2017, a qai mai kerea ga na matanitu ena Sepiteba sa oti mera okati ena kena maroroi ka taqomaki na bula ni lewenivanua mai na mate na COVID-19, Ni cakacaka vata kei ira na vei matabose ni ikelekele ni waqa, soqosoqo ni dausoko kei na matabose ni koro, e rawa kina ni yaco eso na veisau ena gauna e veitauvi kina na COVID-19 me rokovi na nodra dodonu vakatamata na dausoko ka soli kina mera gade ki vanua ena vuku ni veika bibi kei na veiqaravi e ra gadreva. E sa vakarautaka rawa na Minisitiri ni Veilakoyaki e dua na veiyalayalati vata kei na SWBNZ me sauma na kena isau na dausoko ena dua na waqa digitaki ena dua na ikelekele ni waqa. E dodonu me kilai na vanua era lako kina na veisiko mai na waqa ka vakadiveki ena veimacawa rua. E sa veivuke na ilavo vei ira na veisiko mai na waqa me voli kina na iyaya kei na veiqaravi era vinakata na dausoko mera vakayagataka. Kena iotioti e veivuke talega na ilavo ena veiqaravi kei na vuli vei ira na vakarautaka ka veimataqali veiqaravi va qo.

Tabaka ko Cameron Venti ena Unsplash

E yaco totolo sara na kena vakatauvatani na nodra dodonu na dausoko kei na bula vakatikotiko. E rawa ni vakavulici na vulagi e waqa ka soli talega vei ira na iyaya mera taqomaki ira kina. E sa solia na matanitu vei ira na vei matabose ni ikelekele ni waqa na kaukauwa me cakacaka veivolekati kei na SWBNZ, e dua na veiwekani dredre baleta ni sa oti e vica sagavulu na yabaki e qarava duadua na matabose ni ikelekele ni waqa na veiqaravi vei ira na waqa kei na bula vakailavo ka sega ni dua na nodra itavi me baleti ira na dausoko ni vanua tani. E liu tale ko Niusiladi e vuravura ena veika me baleta na dodonu ni tamata ka dolava na katuba e ra sa vakasamataka tiko na veimataniitu tale eso mera vakamura.

VALENIVOLAVOLA NI
MATA NI MATANITU
OMERIKA

'MAI NA VOSA KI NA CAKACAKA".

NA VOSA NEI KEVIN CONVERT NA VAKAILESILESI NI CHARGE D'AFFAIRES NI MATANITU KO AMERIKA E NIUSILADI MAI TANGO I TE KAUPAE MURI/CAVUTA NA IKARUA NI KALAWA ENA KENA VALUTI NA KAU VAKAUKAUWA KEI NA VEIVAKABOBULATAKI
TUSITI, MAJI 16, 2021

Ena veiyabaki e ra vakuai kina e rauta ni ra lewe 25 na milioni mai na nodra dodonu ka ra vakasaurarataki me tiko vakabobulataki mera cakacaka vei ira era vakabobulataki ira mera rawata na veika vinaka kei na tubu. E levu vei kemuni oni vala ena veisiga me veisautaki qori. Keitou marautaka na cakacaka oqori ka keitou sa tu oqo e daidai me tomani na kena valataki. Na iulutaga ni bose nikua, "Goleva na iKalawa Tarava" e voqa tale mai kina na noqu veitalanoa kei na levu vei kemuni kei na kena rogo vakalevu na, "Daumaka na vosa, ia keimami gadreva me cakacakataki." Ko ira na Matanitu, okati kina na noqu, e dodonu mera goleva na ikalawa tarava - mai na vosa ki na cakacaka. E dodonu meda cakacaka vata me vakalevutaki kina na kedra iwiliwili mera veilewaitaki na dau kau tamata vakaukauwa, me vakarabailevutaka tale ga na noda sasaga mera qaravi na vakaleqai kina ka vakadeitaka talega mera kakua ni totogitaki ena cala ka ra vakasaurarataki mera cakava.

Au marautaka ni gauna e tekivutaka kina na ivola tukutuku ni kau tamata vakaukauwa ena 21 na yabaki sa oti, na Trafficking in Persons - "TIP" e sa caramaka kina na sala e vuravura na Bose Lawa mai Amerika ena kena valuti na cala butobuto oqo. Ena loma ni ruasagavulu na yabaki e vakaraitaka kina o Amerika ena ivola tukutuku koya na nona dei me vakaraitaka ni kau tamata vakailawaki kei na veivakabobulataki e leqa ni vuravura qai gadrevi mera duavata kina e vuravura raraba.

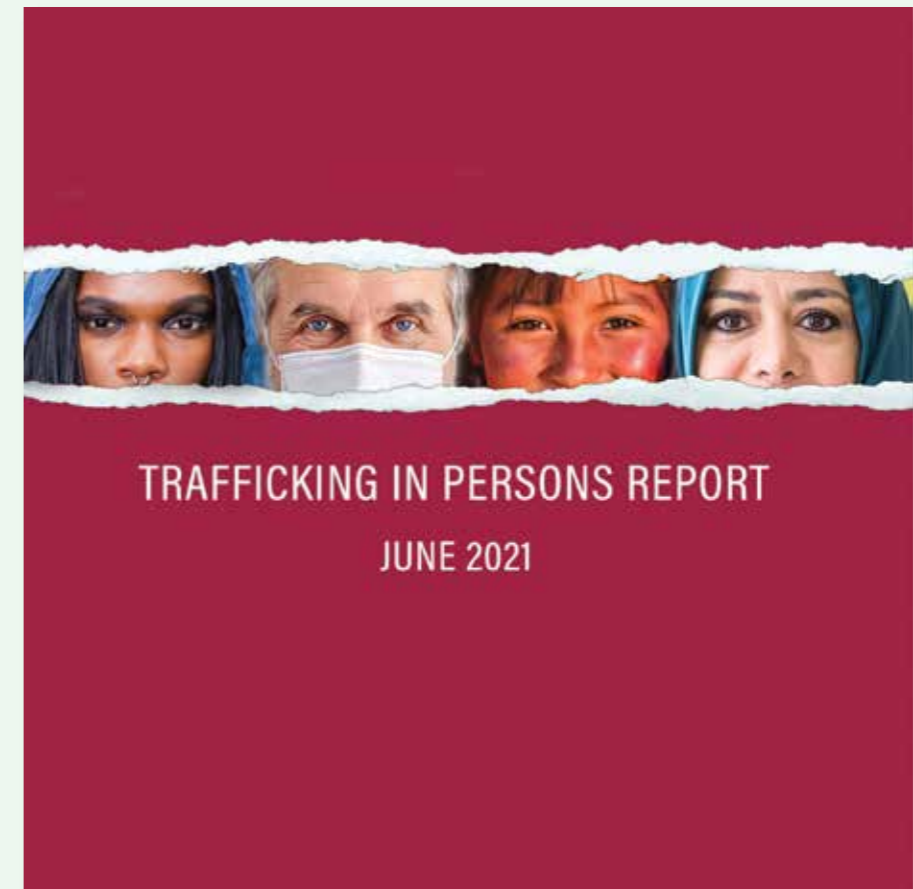
E sega ni dua na matanitu uasivi - sega ni ko Amerika, sega ni ko Niusiladi - ia e sa vakaiyaragitaka na noda veimatanitu na ivola tukutuku na TIP ena itukutuku e dodonu me rawa nira tosoya cake na nodra veivaqai, veilewaitaki kei na nodra totogitaki na cala e na kau tamata vakaukauwa kei na veivakabobulataki ka ra vakarautaka talega na veiqaravi e veirauti vei ira na vakaleqai kina. Sa mai vakaraitaka vakamatata na mate na COVID-19 na kena gadrevi vei keda kece - bisiinisi veiwekani ni veivanua, veimatanitu, soqosoqo ni vakabauta, veiqaravi raraba kei ira na iliuliu vakabisinisi mera cakacaka ka vala vata. E sa mai vakalevutaka na leqa ni bula vakailavo na COVID ka sa dredre kina me rawa na veiqaravi bibi ka sa qai levu cake kina na kedra iwiliwili na

vakaleqai ena veivakasaurarataki ena ilawaki kei na veivakabobulataki e vuravura.

E rawa ni levu na veisau e yaco kevaka era liu na matanitu. E na dua na lekaleka sa oti era a veiwaseitaka kina ena bose siga rua ena mona livaliva ko ira na dauveivaqai mai Amerika kei Niusiladi na ivakarau vinaka duadua me muri kei na so tale na vakadidike me baleta na kau tamata vakailawaki kei na veivakabobulataki. Na nodra veiwasei koya na vakaillesilesi liu e na Tabana ni Veilewai mai Amerika kei Niusiladi e kovuta na veitikina e kauwaitaki vakalevu ena ivakarau ni kau tamata vakaukauwa ki na veika e baleti ira era vakaleqai kina kei na duidui ni veitovo vakavanua. E dina ni koto na duidui lelevu ena veika vakalawa kei na kau tamata vakaukauwa kei na vei vakabobulataki ena keda maliwa na matanitu e rua, ia na bolebole ni kena valuti na leqa ni vei vakabobulataki e vakaraitaka ni sega ni levu sara na noda duidui, e levu ga na ka eda tautauvata kina.

Ia era gadreva tu na veimatanitu na veitokoni ni lewenivanua. Na kisi me baleta na TIP e sega toka ni rawarawa vei ira na isoqosoqo era taqomaka na lawa, e vaka e dau nodra isausau ga mera walia na basulawa. E da kila taucoko na nodra gadreva ko ira e ra sota kaya na vei vakabobulataki na veivuke ena vuku ni nodra leqa ni vakasama vata kei na yagodra kei na nodra sega ni laivi ira ko ira na dau vei vakabobulataki. Au marautaka kina vakalevu na ituvatuva ni veiqaravi me vagolei vei ira na sota kaya na leqa me vaka eda sa via raica tiko mai ena loma ni dua na gauna balavu. Erau sega ni wele na noda matanitu ena nodrau yadravi ira na dau kauti ira na vakatawadodonu na tamata e veiyasai vuravura. Eda sa toso tiko, ia e dodonu me vinaka cake.

Ena nomuni veivuke eda na vinaka cake kina.

"EDA RAICA MAI NA VANUA EDA TU KINA"

REV. CHRIS FRAZER,

JEAMENI NI MATABOSE NA MODERN SLAVERY AND LABOUR EXPLOITATION

TABACAKAKA NI LOTU JAJI E WELLINGTON

Noda rai me kua walega ni baleta na vanua me dikevi - na vanua talega eda digitaka meda vakararai kina ka da digitaka meda laurai kina kei na noda vakatulewa meda vakayacora e dua na ka.

Ena 2000 a vakayacora kina na Baqe ni Vuravura e dua na vakadidike vakasakiti. Na iwasewase e tolu e dikeva na vanua ka se bera ni bau okati mada e liu me vakumuna na vei vakasama, itukutuku ni veika e ra sa sota kaya kei na nodra gagadre e sivia e 60,000 na turaga kei na marama dravudravua ena 60 na vanua. Era lakova na dau vakadidike na veivanua oqori me ra laki vakarorogo vei ira ena vanua era tiko ka cakacaka kina. Era wase vakailawalawa vata kei ira na dau vakadidike me rogoci na domodra ni vakamacalataka na veika dina e yaco. Na ikau ni ikarua ni iwasewase ni vakadidike 'tagica na veisau', e vakamatatataki ena gauna ni vakadidike ni tiko rauta ni 2.8 na milioni era kenadau ena bula vakaloloma. Ko cei ko ira na kenadau? **Qo ko ira era sota kaya sara tu ga na bula vakaloloma.**

E tomana na veitalanoa ni veika e veivosakitaki ena veika e tarai ira tiko na bula dravudravua e vu mai vakalevu ena nodra rai kei na nodra kila o ira era sega ni sota kaya na bula dravudravua - o ira na daunipolitiki,

kenadau, kei na veitabana tale eso. E mani dola na buturara ni veitalanoa, kena inaki na vakadidike qo me rogoci na domodra, ra vakatulewa tale ga o ira era tarai ira vakabibi na ituvaki qo, mera wasea na veika era a sota kaya kei na bula dravudravua kei na sala era nanuma ni rawa ni vakaloloma kina.

E kaya e dua na tabana e vakamacalataka vakatabakidua na ituvatuva ni veisau, "Kevaka e yavutaki mai na nodra rai na kenadau era dravudravua na veisau kei na ka me cakava na matanitu, ena duatani na veivuke kei na veitokoni ena vakarautaki. Na ka ni bolebole vei ira e taudaku mera rai mai na vanua era tu kina na vakaloloma kei na dravudravua me tekivu mai na veika sara ga era sota kaya tiko qai lako cake ena veisau e gadrevi ena nodra bula na vakaloloma."

Na Siga ni Vuravura me baleta na kau tamata vakaukauwa ena 30 ni Julai e nakiti me dikevi ka rogoci kina ko ira era sotava voli na bula veivakalolomataki ni ra vesuki ena ituvaki ni bula ni veivakabobulataki kei na kau vakatawadodonu.

Na ulutaga, "Na Domodra me Dusimaka na Sala" e veivosakitaki na veika e vauca na kau vakatawadodonu ni tamata qai sereka bibi ni noda rogoci ira kei na noda vuli vei ira na bula mai na kau vakatawadodonu. Era vakabibitaki ena sasaga oqo ko ira e sa bula mai nodra kau vakatawadodonu, ena laurai kina na itavi bibi era qarava ena kena virikotori eso na sasaga ni tataqomaki me tarovi kina na ivakarau ni basulawa qo, na nodra vakasaqarai qai vakabulai na vakalolomataki kei na nodra tuberi me ra bula vinaka tale.

E vuqa vei ira era kau vakatawadodonu ena dua na gauna era sega ni dau kauaitaki se raicalataki mai vei ira eso ni ra kere veivuke. E dau lai vakararawataki ira tale na gauna era lai vakatarogi mera vakatakilakilataki ira na dau-veivakalolomataki se na gauna era lai kau kina ena mataveilewai. Eso era vakalolomataki vakarua ka totogitaki tale ena cala ka ra cakava ena nodra veivakasaurarataki na dau veivakabobulataki. Eso tale e ra rai matalevutaki ka sega ni soli vei ira na veivuke se veitokoni.

Nida vuli mai na veika era sota kaya na vakabobulataki kei na kena vakayacori na veika era vakatura ena vukei ko koya e vakalolomataki, ena vulici tale ga kina na sala vinaka duadua ni kena tarovi kina ivakarau vakaloloma ni kau vakatawadodonu.

E levu na veitalanoa ena gauna oqo e vauca na kau vakatawadodonu ni tamata e yavutaki ena mataqali rai ni 'lomavakacegu ga ena veika ca o vakila voli' ka sega ni dua na sasaga me dikeva matua na sala era toso tiko ga kina na isoqosoqo era dau basulawa qo, me vocia vakavudi na veika matailalai kece e yaco tiko kina na veika era cakava.

E vuqa na itukutuku era vola na veitabana ni vakaitukutuku se so na isoqosoqo e vaka me boroya ga na iyaloalo ni yalododonu, ivalavala ca kei ira na ivakabula, me vakabibitaki kina na nodra lai veivueti mai eso se veivakabulai, **na ka era cakava na vinaka kei na ka era sotava na ca.** Ia era sega ni tukuna vei ira na lewenivanua na sasaga bibi ni nodra vakabulai na gone se na uabula era vesuki tu ena ituvaki ni veivakalolomataki, me vakaraitaka eso tale na cakacaka me vakayacori me vakatakila qai walia

na veika tale eso era toso rawa tiko kina ivakarau ni basulawa va qo.

E sega ni tarova na basulawa na iyaloalo totoka e ra vakayagataki me vunautaka na kena tokoni na sasaga me valuti kina na veivakabobulataki se na iyaloalo leleka ena tabana ni itukutuku kaburaki ena veika era sotava na vakalolomataki, qori ena rawa tale ni vakavuna, sega ni vakaotia na leqa.

Ni da tomana tiko noda sasaga e Aotearoa ena kena rai vakabibi kei na kena tauyavutaki na sala me wali kina na leqa ni kau vakaukaua ni tamata, veivakabobulataki kei na veivakalolomataki e vanua ni cakacaka, me rabailevu noda rai nida vakarorogo da qai vuli.

Eda rawa beka ni cakava oqo? Au vakabauta nida rawata kevaka eda cakacaka vata!

34,000 NA KAI NIUSILADI KEI NA 110 NA VANUA BISINISI ERA SA DUAVATA

MICHELIA MILES,
MANIDIA NI TRADE AID DEVELOPMENT.

ENA 29 NI JIUNE ERA SA VEITOMANI KINA E 34,000 NA KAI NIUSILADI KEI NA 110 NA VANUA NI BISINISI E NIUSILADI. ERA SA DIGITAKA KINA ME KIDAVA E MATADRA KA ROGOCA NA VANUA E TACORI KINA VAKALEVU O NIUSILADI ENA VEI VAKABOBULATAKI ENA GAUNA VOU OQO. ERA VAKARAITAKA NA NODRA NANUMA ENA NODRA SAINITAKA NA YACADRA ENA VAKATUTU ME YACO NA VEISAU KA RA LEWA TALEGA KINA NA BISINISI ME OKATI E DUA NA IVOLA COKOVATA ENA NODRA SITABA NI KABANI. ERA CIKEVA NA MATANITU ME CAKAVA E DUA NA KA VEI IRA NA VEI VAKABOBULATAKI ENA GAUNA VOU OQO, KA VAKARAITAKA TALE GA VEI IRA MERA KILAI KEVAKA E SEGA TIKO NA LAWLA ME BALETA NA VEIVAKABOBULATAKI ENA GAUNA VOU, EDA SA TU SARA GA E MURI ENA VEIKA BIBI E VAUCA NA DODONU NI TAMATA CAKACAKA ENA NODA GAUNA.

Na sasaga ni Saini me Sereki e valataki ni nodra galala e 25 na milioni e vuravura era vakasaurarataki mera cakacaka - mera veiqaravi ka lailai sara se sega sara ni dua na ka era saumi kina. Oqo na vanua e ra vakila kina na kai Niusiladi ni ra sema tu vata kei ira e ra vakalolomataki vakaca ka rawa vei ira, ka dodonu talega me ra vakayagataka na nodra dodonu vaka lewenivanua ka dau volivoli me ra lavaka na nodra i le.

E ra sa vakadonuya e 18 na vanua e vuravura na vei tiki ni lawa e gadrevi me vakadonuya na matanitu. Na ivola lavaki kei na 34,000 na yaca tabaki e sa ivakadinadina ni ra kila na kai Niusiladi ni sa dodonu me vakusakusa. E vakaraitaka ni ra sega ni vinakata na dau volivoli me ra volia na iyaya e caka mai na vanua e yaco tiko kina na vei vakabobulataki ena gauna oqo. Ia, kevaka e sega na lawa ena sega ni dua na ka e vauci ira na bisinisi mera kila na vanua e lako kina na nodra ivoli. Kevaka e sega na lawa, ena sega tikoga ni laurai ko cei era vakaitavi e na kena buli na iyaya kei na ivoli ena kena sa vereverea sara vakalevu na vuravura ni buli iyaya ena gauna oqo.

Era sa liu sara ga e 110 na bisinisi ka ra sa tabaka e dua na ivola me kerei kina na matanitu me tomama na cakacaka ni kena buli na Lawa me baleta na vei Vakabobulataki ena gauna vou oqo. E sega ni dau yaco wasoma meda raici ira na veivale ni bisinisi mera kerea na matanitu me bulia e so tale na lawa, ia ena kena oqo era sa kila na bibi ni kena qaravi vakatautavata na veivanua e curuma mai na buli iyaya ena vuku ni nodra bisinisi ena veigauna mai muri.

E lailai na vuravura ka semasema. Ena veigauna taucoko eda volia kina e dua na ka e vakilai na kena isema e vuravura taucoko. E na Veivuke ni Veivoli keitou saga mera vakila sara ga na kena yaga qori, ia era sega ni tokona taucoko na bisinisi na inaki koya.

Na imatai ni kalawa me Matata ka savasava na kena kilai na leqa. Ena sega ni rawa ni da walia na leqa

kevaka eda sega ni kila ni tiko na leqa, qori sara ga e dua na leqa ni veivoli e vuravura me yacova mai na gauna oqo. E vuqa na kabani e yaco wale tiko ga ena iyalayala ni vanua era tiko kina na nodra itavi. Na veisau ni itukutuku me baleta na Veivakabobulataki e yaco ena matabose e cake ni kabani me kila kina ni tiko na nona i tavi ena veitarataravi ni kena buli na iyaya e volitaka

E macala ni bera mai ko Niusiladi ia e dua na ka e uasivi kina ko ni sa kila vinaka tu na ituvaki ni lawa e veiganiti. E solia e dua na gauna vinaka meda bulia kina na lawa e rabailevu kena yaga, e veiganiti tale ga kei na bisinisi e Niusiladi.

Era sa kila na dau volivoli ni sega ni dodonu me duidui na veika eda namaka me baleta e dua na ka, veitalia ke buli tale mai na dua na vanua, baleta ni tara na vuravura taucoko na veivoli. Eda sega ni vinakata na veivakabobulataki ena buli yaya kevaka e vakaleqai ira na tacida, ganeda, tavaleda se ko ira eda veivolekati. Era lewe 40 na milioni e vuravura e na gauna oqo era tiko vakabobula. Era cula na noda isulu, vakarautaka na meda suka ka kelia na veika mera buli kina na veika vakalivaliva. E sa biuta kina o Niusiladi e dua na gauna. Sa kena gauna me sa vakanadaku ni veivakabobulataki.

Me so tale na itukutuku me baleta na sasaga ka gadrevi kina vei ira na noda matanitu me vakadonuya na lawa me baleta na Veivakabobulataki ena Gauna Qo, raica na: www.signforfreedom.nz

ROGOCA NA DOMODRA NA TAMATA CAKACAKA ME TAROVI KINA NA IVAKARAU VAKAILAWAKI.

Na kena vakaraitaki na iTuvatuva ni cakacaka me valuti kina na Veivakasaurarataki ena cakacaka, Veivakasaurarataki kei na Veivakabobulatakiena vula ko Maji 2021, e kilai vinaka sara ga kina ni se tu sara ga e muri ko Aotearoa ena buli ni lawa me baleta na ivalavala ni vei vakalolomataki. A vakaraitaki na ivolatukutuku ni World Vision ena dua na gauna lekaleka sa oti ni yabaki 2019 ni a vakayagataka e Aotearoa e vakatautauvata ni \$3.1 na bilioni na dola me volia kina na "iyaya rerevaki" era bulia na gone era vakasaurarataki se veivakasaurarataki tale eso – e kau mai Aotearoa qai volitaki vei ira na volivoli

E sa oti e vicasagavulu na yabaki e qarava tiko mai kina na FIRST UNION na veika me baleta na nodra vakalolomataki na tamata era lako mai vanua tani ka laki tara sara yani na veivakaukauataki ena ilawaki kei na veivakasaurarataki ena cakacaka. Oqo na veikulutaga e taleitaka na isoqosoqo ni tamata cakacaka ena sitoa kei na bisinisi ni veikauyaki ni yaya. E dua na iwase levu ni yaya e curu mai ki Aotearoa era qarava na isoqosoqo ni tamata cakacaka ka sa bibi kina na ile e rawa ni vakaraitaki ena veikauyaki ni yaya.

E sa nuidei tiko na iSoqosoqo nira na kila na lewena na sala era sema mai kina ki Aotearoa na veivakaukauataki ena ilawaki kei na veivakasaurarataki ena cakacaka. E levu era na kidroa ena nona totogitaki ko Joseph Auga Matamata ena Julai ni 2020 ena nona kau tamata vakaukauwa ena ilawaki kei na veivakabobulatakia e na gauna vou oqo ena nona vakayararataki ira mai kina e vica sagavulu ena loma ni rua sagavulu na yabaki me mai vakalolomataki ira ena vanua ni tau vuanikau.

Eda kila ni ko koya ya ena sega ni iotioti ni kau tamata vakaukauwa ki Aotearoa, ia e dodonu meda cata sara vakaukauwa na ivakarau ni veivakasaurarataki e yaco ena taudaku ni iyalayala ni noda vanua, da qai vakayagataka na kaukauwa e tu vei keda vaka tamata cakacaka, dau volivoli ka lewenivanua meda cata da qai tarova.

Me tekivu mai na 2018 e sa vakaraitaka tiko kina na i soqosoqo ni tamata cakacaka na First Union na veika me baleta na veivakasaurarataki ena cakacaka kei na kau tamata vakaukauwa ena loga rapa mai Malesia, e dua na bisinisi ka tubucake sara vakalevu e na gauna e gadrevi kina me vakayagataki na qaniliga rapa ni sa veitauvi na COVID-19. Na neitou sasaga kei na veitokoni raraba e sa kena ibalebale me sa vakadeitaka o Niusiladi ni sa na sega tale ni voli qa mai na kabani na Top Glove (na kabani levu duadua ni buli qaniliga e vuravura ka beitaki ena soli cakacaka me saumi ni dinau, ra vakasaurarataki kina mera cakacaka e na dua na gauna balavu, vesu na pasipote qai vakaloloma na nodra icili), me vakadeitaki talega ni rau na sega tale ni voli qaniliga mai kina ko rau na kabani lelevu ni voli qaniliga e Niusiladi - na EBOS kei na Foodstuffs (e tiko ruarua kina na FIRST Union).

Me kena ikuri, ena 2021 keitou cakacaka vata kei na UnionAid me cakacakataki kina na nona vukei e dua na tamata cakacaka mai Nepal ena vei kabani ni rapa mai Malesia era sauma na dinau ni cakacaka me qai sauma na kabani era cakacaka mai kina e liu. E dua vei ira na tamata cakacaka - o Yubraj Khaka - ka dau vakatukutuku tiko mai na Top Glove e a vakaraitaka na nona kauwaitaka na kena sega ni qarauni na bula kei na veika me ra vakamura na tamata cakacaka ena dua na vanua ka a qai kunea kina e muri e vica vata na

udolu era tauvi COVID-19. Ena vuku ni veiqaravi ya e a qai saumi lesu kina vakadua vei ira e 50 era a cakacaka tu e kea e liu na isau ni ono na vula. Na isau koya e sa dua na veisau levu vua e dua na tamata cakacaka e lako tani mai na dua tale na vanua.

Keitou nanuma ni sa yali na domodra na tamata cakacaka ena veitalanoa e Aotearoa, me yacova nida sa duavata kece na tikina qo - ni ko ira kece na tamata cakacaka, kei na nodra cakacaka vata na tamata cakacaka ena rawa ni veisautaki kina na itukutuku ni veigauna - na veitalanoataki ni kau tamata vakaukauwa ena ilawaki kei na nodra vakasaurarataki mera cakacaka ena cakitaki tiko ga ena noda bula vakailavo se tiki ni noda itovo.

E sega ni rairai vinaka, ia e sa tiko kina, ena rawa ni yaco na veisau ena noda valuta vata.

NA NONA VAKADEITAKA KO PERITANIA ME VAKAWABOKOTAKA NA VEIVAKABOBULATAKI ENA GAUNA QO, NA KAU TAMATA VAKAUKAUWA ENA ILAWAKI, KEI NA NODRA VAKACAKACAKATAKI E VURAVURA NA GONE.

SAM PASS, IVUKEVUKE NI MATA NEI PERITANIA E NIUSILADI

Na nodra italanoa na mai na veivakalolomataki e tekivu sara mai liu ni se bera ni tekivu na nodra vakasaurarataki mera kau vakaukauwa, e vuqa na gauna e tekivu sara mai na gauna era se gone kina. 2021 na yabaki [ni Matabose kei vuravura me tababokoci vakadua na nodra vakacacacakataki na gone](#) ka sa vakadeitaka ko Peritania na nona veitokoni me vakayacora nona itavi ena veiyasa ni nona vanua kei vuravura. E vaka me mai tarova na COVID-19 na sasaga ni kena vakalailaitaki na nodra vakacacacakataki na gone ena vuku bula dredre e kauta na ituvaki qo. E tabaki e na itukutuku ni Soqosoqo ni Tamata e Vuravura kei na i Lavo me baleti ira na gone ena Matabose kei vuravura ni sa toso cake e na 160 na milioni na kena iwiliwili na gone era vakacacacakataki, oya e tautauvata ni 10% ni kedra iwiliwili na gone vuravura. Ko ira na gone e vakaloloma duadua ni ra vakalolomataki mera vakasaurarataki mera cakacaka se mera vakabobulataki ena gauna vou oqo ka gadrevi e dua na kena iwali e veiganiti vinaka me ra kakua ni vakaleqai kina. Eso na ivakaraitaki ni veika e cakava ko Peritania me wali na leqa ni nodra vakacacacakataki na gone, e okati kina na:

- Ena 2019 e a digitaki Jennifer Townson kina ko Peritania e dua na Mata vou me qarava na Vei vakabobulataki ena gauna vou oqo. E cakacaka vata veitabana vaka matanitu kei na soqosoqo ni veiqaravi ena taudaku ni matanitu me tokona na veika e cakava na Matanitu me wase kina na iwalewale vinaka ni kena taba bokoci na vei vakabobulataki e na gauna vou oqo kei na nodra vakacacacakataki na gone.

- Ena June ni 2021 e a liutaka kina ko Peritania na bose ni G7 mai Cornwall, ka vakadeitaka kina na liuliu ni G7 e \$2.75 na bilioni na ilavo ni Amerika me vakayagataki ena loma ni lima na yabaki me baleta na [Cakacaka Vata ena Vuli](#). A yalataka kina ko Peritania e 430 na milioni na paodi me nona itavi. Na nodra vakacacacakataki na gone e tarova ka vakaleqa na nodra vuli E rawa ni vukei ira na gone kevaka era vuli qai vakalailaitaka na nodra rawa ni vakacacacakataki nira se gone se basuki ni lawa tale eso e na vanua ni buli yaya.
- E sa tekivutaki mai Peritania na nodra taqomaki na gone ena gauna ni veitauvi ni COVID-19. Kena ivakaraitaki na kena tokoni na Sasaga ni Matabose kei Vuravura me Tarovi Nodra Vakamautaki na Gone ka sa cakacaka vinaka tiko ena 12 na matanitu me vakarautaki kina na naba ni talevoni ni veivuke vei ira na gone, veivuke raraba kei na kena vakaraitaki na veika dredre e rawa ni yaco kevaka era vakamautaki na gone.

E nona inaki tudei ko Peritania na kena sagai me tababokoci mai na bula vakailavo ni matanitu na veivakabobulataki kei na sala ni veiqaravi vakabisinisi tale eso, me rawa ni yacova kina na Vakatorocaketaki Dei ni iNaki 8.7. Na [iVakatautauvata e vuravura me baleta na Veivakabobulataki ena Gauna Vou qo](#) (2017) e vakaraitaka ni levu duadua na veivakasaurarataki ena cakacaka ena vanua ni cakacaka vakabisinisi taukeni yadua. E sa bibi gona kina na cakacaka vata kei na veitaba ni bisinisi - taukei ni cakacaka, soqosoqo ni tamata cakacaka kei na isoqosoqo ni lewenivanua - me tababokoci na veivakasaurarataki e na veivanua ni buli yaya. E so na ivakaraitaki ni veika e sa cakava tiko

ko Peritania, na nona cakacaka vata kei veitabana e vuravura, vei iSoqosoqo ena Taudaku ni Matanitu, oka kina:

- Cakacaka vata kei ira na vanua ni bisinisi me tababokoci kina na veivakasaurarataki ena cakacaka ena veivanua ni buli yaya ena kena 'Lavaki me muduki na Veivakabobulataki ena Gauna vou oqo, Veivakasaurarataki ena Cakacaka kei na Kau Vakaukauwa ni Tamata'. E vakayagataka ko Peritania eso na soqo bibi me vaka na bose ni G7, G20 kei na UNGA me vakadeitaka kina na duavata ena veika me caka ena veivanua kece ni buli yaya.
- Na nodra tokoni na vakaleqai e na veivakabobulataki ni gauna vou oqo mai Tobu ni Veivuke Vakailavo ni Matabose kei Vuravura, ka nakita me tokoni ira e 15,000 na vakaleqai ena veivakabobulataki kei ira na nodra vuvale mai na 33 na matanitu ena 2021.

E sa yalodina na Matanitu mai Peritania me valuta na vei vakabobulataki ni gauna oqo ena lomai Bolatagane. Na veika e caka e oka kina na:

- Vakayagataki ni [Lawa ni Veivakabobulataki ni Gauna Qo 2015](#). E vakarautaka na Lawa na iyaya era rawa ni vakayagataka na veitabana ni veitaqomaki mai Peritania me valuta kina na veivakabobulataki ena gauna vou kei na nodra taqomaki na vakaleqai mai kina. E vakarautaka na lawa kei na idusidusi [ena kena kilai kei na](#)

[nodra tokoni na vakaleqai ena Veivakabobulataki ena Gauna Qo](#). E gadreva talega na lawa me vakayagataki ena vei taba ni bisinisi me tabaki kina na itukutuku vakayagataki ni veivakabobulataki ena gauna vou qo. Ena Maji, 2021 a tekivutaka kina na Matanitu e dua na ivola ena monalivaliva ni veika era tukuna na vakabobulataki, ka na vakaukauataki ena veigauna mai muri me ra vakamuraia na veitabana kei na veisoqosoqo.

- Ena Maji, 2020 a tabaka kina na Matanitu mai Peritania na imatai ni [ivolatukutuku ni Matanitu me baleta na veivakabobulataki](#) e vakamatailalaitaki kina na ikalawa e muria na matanitu me tarova kina na veivakabobulataki e na vanua ni buli yaya. Era na tabaka na nodra dui itukutuku vakayabaki na vei Minisitiri mai na 2021 ka lako yani.

E sa ka bibi na cakacaka vata me tarovi kina na nodra vakalolomataki na gone. Ena tomana tiko ga ko Peritania na nona cakacaka vata kei na veimatanitu, bisinisi kei na veisoqosoqo ena taudaku ni matanitu me valuti kina na veivakabobulataki, kau tamata vakaukauwa kei na nodra vakacacacakataki na gone ena veivanua ni buli yaya.

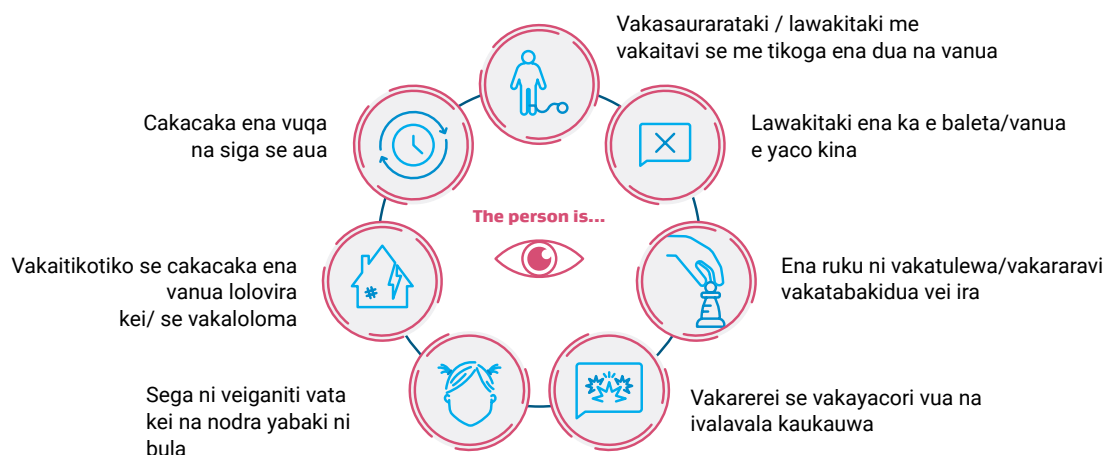
*Yavu: [Yabaki e vuravura me Tababokoci kina na nodra Vakacacacakataki na Gone \(endchildlabour2021.org\)](#)

NA CAVA NA KAU TAMATA VAKAUKAUWA ENA ILAWAKI?

Na kau tamata vakaukauwa ena ilawaki sai koya na nodra vakayararataki na tamata ena ilawaki me ra kau kina. Na kena inaki ga me ra laki vakayagataki. E sega ni ka me ra takosova sara kina na iyalayala ni vanua ka ni vuqa na gauna e yaco sara tikoga ena loma ni vanua koya. E sega ni yaco walega vei ira na toki mai; e rawa talega ni vakaleqa eso na kai Niusiladi kei ira e so e ra vakaitikotiko kina.

Era sega ni digitaka na tamata mera kau vakaukauwa. Eso na gauna e rawa ni vakadonuya eso na ivakarau eso vakailawaki, ia nira qai kidaca emuri sa ra sega ni rawa ni biubiu ka rawa ni leqa sara vakalevu na vanua era sa yaco kina.

Kevaka e sa sega ni rawa ni biuta mai na vanua era lawakitaki kina, qori sa ra okati mera vakasaurarataki.

E rawa ni yaco vei ira na veivakasaurarataki ena ilawaki e dau vakaleqai nodra vakasama kei na yagodra. Na itovo kei na ituvaki ni yagona e dua na tamata e rawa vakaraitaki ni koya e a kau vakaukauwa ena ilawaki.

Na ivakaraitaki ni vakasama kei na itovo:

- sega ni via vakasota mata;
- e vaka me loma leqa, loma bibi, vakamumuri, rere, sega ni dei;
- sega ni via vosa se veivosakitaka na nona mavoa

Lauri ena ituvaki ni yagona na mawe ni ivalavala kaukauwa kei/se sega ni qarauni:

- laurai e yagona nona vakalolomataki;
- sega ni soli na kena kakana, mena wainigunu, sega ni moce, qaravi vakavuniwai se na veiqaravi bibi tale e so;
- sega ni kauaitaka na tiko savasava ena vuku ni nona tu ena dua na vanua e dredre me vakasavasavataka na yagona/ se sega na vanua ni vale lailai;
- vakararavi ena yaqona ni vavalagi kei na wai gaga ni veivakamatenitaki.

KO CEI AU RAWA NI VOSA VUA?

Veitarata vei iratou na Ovisa e Niusiladi kevaka ko kila kasamitaka ni dua e vakaleqai ena kau vakaukauwa vakailawaki;

- Qirita na 105 se 111 (ena gauna ni leqa tubu vakasauri)
- Raica na mona livaliva ena [105.police.govt.nz](https://www.105.police.govt.nz)

Vosa vei iratou na MBIE kevaka ko kila kasamitaka ni dua e vakalolomataki ena vanua cakacaka.

- Qirita na 0800 20 00 88 se vakalewena na fomu ena www.employment.govt.nz/migrantexploitation

Kevaka ko vinakata me kua ni kilai na yacamu ni ko kila kasamitaka ni dua e kau vakaukauwa ena ilawaki se vakalolomataki;

- Qirita na CrimeStoppers ena 0800 555 111